

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Милена Шушулова-Павлова, Нов български университет,
за *дисертационния труд* на **Радостина Николаева Обретенова**
редовен докторант към Вокален факултет, Катедра „Класическо пеене“ на НМА,
с научен ръководител проф. д-р Свилен Райчев, на тема:
**АЛЕКСАНДРИНА МИЛЧЕВА. ТВОРЧЕСКИ ПОСТИЖЕНИЯ, ИНТЕРПРЕТАТОРСКИ
ПРИНЦИПИ И ТЯХНОТО ОТРАЖЕНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКИЯ ПОДХОД**
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
в професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство

Биографични данни

Радостина Николаева Обретенова е артист-хорист в Софийска опера и балет от 2019 до днес като същевременно е и хорист в камерен вокален ансамбъл „Одигитрия“ към храм „Рождество Богородично“ в София, с диригент д-р Росица Николова. До 2021 е редовен докторант към катедра „класическо пеене“ в НМА „Проф. Панчо Владигеров“. Дипломира се в специалност „Вокална педагогика“ в НМА като магистър (2019). Преди това завършва специалност „Класическо пеене“, в НМА (2017). Студент и докторант е в класа на проф. д-р Свилен Райчев и доц. д-р Габриела Георгиева. От февруари 2023 е и асистент на проф. Райчев. Завършва гимназия „Йоан Екзарх“ с преподаване на чужди езици във Варна. Тя владее на високо ниво английски (B2), италиански (TAIS, B1) и немски (Deutsches Sprachdiplom, C1). В периода 2016-2018 е участник в камерен квартет „Le Contesse“. Като ученичка във Варна е хорист в „Хор на Девоичките“ към хорова школа „Морски звуци“ и в детски хор „Добри Христов“. Радостина има присъдени няколко награди: Първи академичен конкурс „Каремрно дуо – пеене и пиано“ – първа награда (Радостина Павлова и Симеон Симеонов) през 2018; Първи академичен конкурс за оперета и мюзикъл – трета награда (2017); Национален приз „Студент на годината“ в област „Изкуства“ за високи постижения в образованието и личностното развитие (2017). Участва активно в концерти на камерна вокална формация „Одигитрия“ (2022), в концерт с музика от Вишеградската четворка в Полския институт (2020), в камерен концерт в рамките на Софийски музикални седмици (2019); в концерт по повод 80-годишнината на проф. Павел Герджиков (2018); в концерт със „Симфоничен оркестър Пазарджик“, диригент проф. д-р Григор Паликаров (2018); концерт на възпитаници на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ в „Дом Витгенщайн“, Виена (2018); концерт в гр. Карлсруе, Германия (2018); концерт „Виенска оперетна гала“ с оркестър „Симфониета – Враца“ и диригент доц. д-р Христо Павлов (2018); камерен концерт в музей „Борис Христов“, в София с проф. д-р Боряна Ламбрева (2017); спектакъл „На нея с обич!“ в НДК, диригент доц. д-р Христо Павлов и др. Изпълнява ролята на Корила от „Вива ла мама“ на Доницети, ролята на Норина от „Дон Паскуале“ на Доницети и ролята на Сузана от „Сватбата на Фигаро“ на Моцарт. Участва в майсторски клас по интерпретация на френска музика на Вера Николова и Оливие Дория.

Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедра „Класическо пеене“, Вокален факултет, на 13.12.2023. Състои се от 190 страници. Съдържа увод, три глави¹,

¹ **Глава първа: Житейският път на артиста** (1. Биографични данни; 1.1 Ранни години; „До“ – „ре“ – „ми“. 2. Начало на кариерата; 2.1 Варненската опера; 2.2 Тулуза; 2.3 Софийската опера и балет; 2.4 Пловдивската опера. 3. Международно признание; 3.1 Палермо; 3.2. Будапеща (Маргит, Унгария); 3.3. Щатс опер Виена; 3.4. Залцбург; 3.5. Ла Скала; 3.6. Арена ди Верона, Неапол, Перуджа; 3.7. Парижката Гранд опера, Метрополитън. 4. Големият майстор на малката форма. Камерна музика. 5. Блясъкът на короната. Бенефис. 6. Творчески партньорства; 6.1 Сценични партньори; 6.2 Под диригентската палка на. 7. Музикално наследство. 8. Мнението на критиката и „доброжелатели“). **Глава втора: Извеждане и систематизиране на основните вокално-постановъчни принципи в педагогическата дейност на Александрина Милчева** (1. Подход на Александрина Милчева в педагогическата дейност; 1.1 Преглед на основните характерни особености във вокално-постановъчния процес; 1.1.1 Преходни тонове. Регистри; 1.1.2 Певческо дишане. Стойка на тялото; 1.1.3 Резонатори. Форманти; 1.1.4 Положение на ларинкса и езика. Лицеви мускули; 1.2 Определяне на вида и характера на гласа; 1.3 Технически упражнения за гласова постановка; 2. Значение на художествения материал в постановъчния процес. 3. Същност и създаване на певческите навици; 3.1 Функция на условните и безусловните рефлекс; 3.2 Психо-физически методи в работата с певци, страдащи от гласова дисфункция. 4. Интерпретация; 4.1 Теория на афектите; 4.2 Система на изразността; 4.2.1 Мелодия, интонация. Музикален тематизъм; 4.2.2 Ритъм. Щрих; 4.2.3 Хармония; 4.2.4 Тембър. Динамика; 4.3. Предварителни изисквания в литературния текст. 5. Психологическата връзка между учителя и ученика. 6. Оперният певец на новото време. 7. Академия „Сакра“. Майсторски класове. 8. Цитати от интервюта; 8.1 Александрина Милчева; 8.2 Татьяна Божко; 8.3 Виолета Радомирска; 8.4 Евгении Севастянов). **Глава трета: Словата песен като жанрова основа във вокално-интерпретационния процес** (1. Камерното музициране в учебния процес. 2. Значение на художествената песен във вокално-постановъчния процес; 2.1 Спецификация на формата в словата песен; 2.2 Преодоляване на вокално-интерпретационни трудности чрез жанра в

заключение, справка за приносите, научни публикации по темата и приложения. Библиографията включва 55 източника. Приложени са 14 нотни примера, снимков материал и интервюта, проведени от дисертанта.

Точно формулирани цели и задачи на дисертацията

Александрина Милчева е сред големите имена на оперното ни изкуство. „*Изпълнителското дълголетие и многоликото интерпретаторско майсторство на Александрина Милчева правят впечатление не по-малко от дългогодишната ѝ кариера като изявен вокален педагог. В тази връзка името на примаа буди асоциация едновременно силно като еталон за музикално съвършенство в годините на „златните гласове“ на българската опера, но и като личност, която искрено се вълнува от развитието на младите певци.*“ (цитат от дисертацията) **Обект** на научното изследване е личността на българско мецосопрано, **предмет** са вокално-постановъчните принципи, които певицата използва в педагогическата си практика. Дисертационният труд си поставя **целта** да обхващане цялостния творчески принос на Милчева чрез аналитичен подход на работа. Докторантката се интересува и търси да структурира постановъчните и естетическите принципи в педагогическата ѝ дейност.

Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

Навсякъде по света музикалната критика е единодушна във високата си оценка за достойнствата на Александрина Милчева. За четирите десетилетия активна творческа дейност тя изпълнява партиите на: *Кармен* – 210 пъти, *Амнерис* – 185 пъти, *Азучена* – 140 пъти. Българската прима остава предпочитан интерпретатор на мецосопрановата партия в „*Реквием*“ от Верди (над 100 изпълнения през годините) за много диригенти от ранга на Рикардо Мути, а огромният ѝ принос към развиването на камерното изкуство се доказва от дългогодишното сътрудничество с Виктор Чучков, Атанас Атанасов и най-вече от просъществувалия 30 години тандем с пианистката Светла Протич. В **първа глава** Радостина разглежда и систематизира сценичните изяви на Александрина Милчева в България и по света, амбициозна задача, предвид стилово и жанрово многообразие в нейния репертоар. Особен научен интерес предизвика у докторантката активността на певицата в камерната музика. Преподавателската дейност на Александрина Милчева (още от 80-те години на миналия век) се разглежда във **втора глава**, в която се дефинират основните вокално-постановъчни и интерпретационни принципи в педагогическия подход на певицата, свързани с музикално педагогическо наследство на Георги Златев-Черкин. Останал встрани от академичната формулировка, нейният характерен преподавателски почерк се базира на „провереното“. Успехите на учениците ѝ са огледало на педагогическите ѝ постижения. Значението на камерната музика в изпълнителската и преподавателската дейност на Александрина Милчева, както и разглеждането на песента като жанрова основа във вокално-интерпретационния процес, са основа на **трета глава** в дисертационния труд. Интегрирането на художествената песен при установяването на вокално-постановъчни рефлексии, изграждайки жанрово многообразие в репертоара на изпълнителя, е от изключителна важност за придобиване на комплекс от широки професионални качества, според Милчева, отразено в работата на докторантката.

Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература

Представеният дисертационен труд е резултат от дългогодишно изследване на творческия път и педагогическите принципи на Александрина Милчева. Основите на вокално-постановъчните методи в нейната работа са изведени и систематизирани въз основа на множество интервюта, проведени с певицата, нейни възпитаници, както и благодарение на лични наблюдения. Те дават възможност за един актуален анализ на разгледаната тема. Достоверността на всички биографични данни и изводи, свързани с вокално-постановъчните принципи в педагогическата дейност на певицата, е потвърдена от самата нея. Докторантката ползва трудовете на Боянка Арнаудова, на Марин Бончев, Христо Нонов и Олга Шурбанова, музикалният архив на Борис Контохов, както и публикуваните критически анализи, касаещи нейни сценични изяви, за да изгради биографията на Милчева. Основната теза за използваните от оперната прима методи на работата в педагогическата ѝ практика са формирани и развити въз основа на проведени интервюта с Александрина Милчева, с нейни ученици, с колеги и на основата на осъществени записи от уроци и лични впечатления.

педагогическата практика на Александрина Милчева. 3. Изграждане на художествен образ извън оперния жанр; 3.1 Между музиката и поезията. Литературен контекст; 3.2. Дикционната техника като елемент на художествената изразност; 3.3. Драматургия в камерния жанр. 4. Жанрово и стилово многообразие в репертоара на оперния изпълнител; 4.1 Българската солова песен; 4.2 Романс. Руската песен; 4.3 Lied. Немската песен; 4.4 Melodie. Френската песен).

Радостина е била ученичка на Милчева и е имала възможност да се запознае с нейната методика и като слушател в нейните майсторски класове (в рамките на академия „Сакра“). Личните ѝ наблюдения са основа за актуален анализ на преподавателската ѝ практика, за изграждането на вокална постановка и за първокласна интерпретация. „В разговорите с нея впечатление правят неподправената емоционална искреност, „тихото“ благородството, ерудицията, в унисон с аристократичността на нейния глас.“ (цитат от дисертацията) Радостина напълно се доверява на Александрина: „Моят съвет към младите е – поискай да ти покажат какво трябва да направиш. Който не може да ти покаже – не му се доверявай. Нямам тайни от учениците си и съм безжалостно възискателна“²

Коректност при цитирането на представителен брой автори

Радостина Обретенова е коректна в своите цитирания. Използва за основа достатъчна библиография, върху която е изградила и доказала своята докторска теза.

Приноси на дисертационния труд

Бих представила приносите на дисертацията по следния начин:

1. Интервютата с Александрина Милчева, Татяна Божко и нейни изявени ученици, потвърждават наличието на характерен почерк в педагогическата практика на Милчева, която следва по-разчупен модел, разчитайки на естественост и мекота на звука. Интервютата са много ценни и приноси. Радостина установява различни тълкувания на Милчева на термини и процеси и формира интересни изводи:
  - *Певческото дишане* се свързва с цялостната психо-физическа подготвеност на тялото за звукоизвличане. Поради опасността от евентуална неправилна асоциация на пеещия с прекомерното натоварване на коремните мускули Александрина Милчева изразява предпочитанията си към термина „коремно-ребрено дишане“, свързан с ниското, контролирано дишане, което да доведе до *разширяване на ребрата* и *използване на пояската област* като опора за озвучаване на въздушната струя.
  - Основополагащо за свободния (богат на обертонове) звук е условието коренът на езика да бъде спокоен и не-втвърден за разлика от връхчето на *езика*, което трябва да остане активно. Положението на езика в устната кухина обуславя положението на *ларинкса*, затова често светлият, остър звук е проявление на втвърден език и вдигнат ларинкс.
  - Един от основните вокално-постановъчни проблеми за Милчева е стегнатата челюст, поради което препоръчва рязкото (но не силово) поемане на въздух с отворена уста, с цел *освобождение на челюстта*, така че пеещият да усети как въздушната струя се „удря“ в небцето, а езикът заема своята ниска позиция без да запушва гърлото.
  - Правилното преодоляване на ниския и високия преход е представително за издръжливостта, гъвкавостта на гласа и неговата способност за динамични и темброви нюанси, които дават отражение върху художествената интерпретация. Отправна точка е разбирането на опозицията „*свобода – активност*“, което означава ясно определяне части от тялото да бъдат активизирани за сметка на тези, които трябва да се чувстват ненапрегнати (освободени от напрежение – шия и лицеви мускули; активизирани – кръст, мускули на ръцете и краката).
  - Пеенето в *легато* като основа на белкантото, се обвързва с термина „*подаване на въздух*“, което представлява постоянно и добре разпределено изпускане на въздушната струя при правилна стойка и естествена пластичност в тялото.
  - Преодоляването на конкретни трудности във вокалната постановка и преосмислянето на общовалидни интерпретаторски задачи се осъществява изключително благодарение на работа над артикулацията (в смисъла на щрих, но и дикция), за което спомага обогатяването на репертоара с *камерна музика*. Соловата песен поставя изисквания, свързани с воденето на фразата, звуковото нюансиране и изграждането на конкретен художествен образ в по-малък отрязък от време, което развива музикалността на изпълнителя и го предизвиква да фокусира погледа си върху детайла.

Дисертационният труд представлява първи опит за конкретизация на изпълнителската дейност и педагогическите възгледи на Александрина Милчева, а приносният характер на труда се извежда от практически, творчески и научно-изследователски аспекти:

---

² По Боянка Арнаудова.

2. Научното изследване систематизира творческите партньорства на Александрина Милчева с певци, диригенти и режисьори във времето ѝ на активна изпълнителска дейност в България и по света.
3. Това е първото цялостно изследване на вокално-постановъчните принципи на певицата, разгледани в контекста на вокалната методика. Спецификите в преподавателската дейност на Милчева досега не са били обект на научно изследване. Събрани, описани и систематизирани са технически упражнения за гласова подготовка, с анализ и цел на тяхното използване.
4. Поставен е акцент върху дейността на певицата извън оперния жанр, а на преден план е изведен творческият принос на камерната двойка „Александрина Милчева – Светла Протич“.

Оценка на съответствието на автореферата с основните положения и приносите на дисертационния труд.

Авторефератът отговаря на дисертацията.

Лични качества на автора (ако рецензентът го познава)

Не познавам Радостина Обретенова. Познавам нейният научен ръководител и го поздравявам за чудесната съвместна работа. Радостина се е справила много добре с огромната маса информация. Особено интересни и вълнуващи са взетите от нея интервюта. Бих препоръчала, след съответната редакция и форматиране, тази докторска работа да стане книга, която да стигне до следващите поколения. Нека всичко, свързано с Александрина Милчева да намери по-широка аудитория, което е смисълът на един докторски труд.

Публикации по темата на дисертационния труд

Обретенова има 4 публикации, свързани с темата на докторантурата:

Обретенова, Радостина. *Българската художествена песен като принцип за преодоляване на вокално-интерпретационни трудности в педагогическия подход на Александрина Милчева.* – В: Докторантски четения 2020. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“.

Обретенова, Радостина. *Интерпретационни предизвикателства в изпълнението на „Любовни песни на Хафез* – В: Карол Шимановски. Музикално-поетична образност, стилистични и интерпретационни особености в песенното му творчество/Подстъп към песенното творчество – проф. д-р Елена Каралийска-Тръпкова (монография). София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, първо издание, 2022.

Обретенова, Радостина. *Психофизически методи в работата на вокалния педагог с певци, страдащи от гласова дисфункция.* – В: Докторантски четения 2023. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“.

Обретенова, Радостина. *Александрина Милчева. Кралският глас на българската опера.* – В: *Café Arte*. 2023. (Публикация в онлайн списание за култура и изкуство) <https://cafearte.bg/aleksandrina-milcheva-royal-voice-of-bulgarian-stage/>

В заключение на това СТАНОВИЩЕ ще завърша със следната оценка:

Дейността на докторантката отговаря на наукометричните показатели за придобиване на образователната и научни степен „доктор“, според Закона за развитието на академичния състав на Република България.

Дисертационният труд на Радостина Обретенова, докторант в НМА – София, с научен ръководител: проф. д-р Свилен Райчев на тема: *АЛЕКСАНДРИНА МИЛЧЕВА. ТВОРЧЕСКИ ПОСТИЖЕНИЯ, ИНТЕРПРЕТАТОРСКИ ПРИНЦИПИ И ТЯХНОТО ОТРАЖЕНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКИЯ ПОДХОД*, заедно с носените от него приноси с научни и приложни качества, както публикациите ѝ, смятам напълно достатъчни, за да дам своята убедителна положителна оценка и да предложа на уважаемото научно жури **да присъди образователната и научна степен „доктор“** по професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, на **Радостина Николаева Обретенова**, според изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

27.01.2024, София
Проф. д-р Милена Шушулова-Павлова